

«У вас вахтер у під'їзді є?» — «Так, але завтра ми його звільнимо»

Олександр Шемяткін «Дзеркало тижня. Україна» №13, 08 Квітень 2011

Фото Андрій Товстиженко, ZN.UA

Податковий кодекс може здатися дитячою забавкою порівняно з пакетом законопроектів, спрямованих на боротьбу з виплатою **зарплати в конвертах**

Тіньова економіка — явище, безумовно, неприємне, але розглядається владою надзвичайно вузько, як тупе небажання сплачувати податки. Свідчення цього — реальні кроки з посилення адміністративного і податкового тиску, яке проглядається і в презентованих на початку тижня законопроектах про гарантії мінімальної зарплати і відповідальності за порушення законодавства про працю.

Необхідність прийняття таких документів їхні автори обґрунтовують тим, що від 40 до 50% зарплати виплачуються за різними тіньовими схемами. Що з багатьма працівниками трудових договорів узагалі не укладають з метою мінімізації витрат і одержання максимального прибутку. Що в європейських державах було здійснено заходи для посилення контрольних функцій інспекцій праці, що дало можливість досягти стабілізації і скорочення прихованих форм оплати праці та збільшення надходжень до соціальних фондів...

Загалом, такого бла-бла-бла сторінок десть на три, суть яких зводиться до того, що підступні підприємливі люди заради власної вигоди жорстоко експлуатують усіх і вся і не хочуть платити податків, і тому в країні все так погано.

Головним винуватцем тінізації економіки — у чому, звичайно, ніхто і не сумнівався — є **малий і середній бізнес**, цей підступний ворог усіх трудящих. Автори законопроектів так і написали в пояснювальній записці, у розділі «Прогноз результатів»: ухвалення закону забезпечить поліпшення соціального захисту працівників, особливо на підприємствах малого і середнього бізнесу. Якщо читати між рядків, головну мішень — визначено. Воно й зрозуміло, адже бізнес великий або іноземний — у нього, як правило, усе по-білому, та й зарплати вищі, ніж

у середньому по ринку, тобто їх перевіряти немає сенсу. Або бізнес олігархічний — а хто ж його посадить, пробачте, перевірить, адже він пам'ятник.

Якщо ці законопроекти ухвалить, і в Закон «Про оплату праці» буде внесено зміни, то питання оплати праці контролюватимуть: (1) органи Пенсійного фонду; (2) державна інспекція з питань праці; (3) органи державної податкової служби; (4) фінансові органи (хто це і скільки їх?); (5) профспілки та інші органи, які представляють інтереси найманих працівників. Список якийсь неповний, прямо скажімо, коротенький — ні митниці, ні пожежників, ні санепідстанцій... Як же вони, бідненькі, виживуть без перевірки питань оплати праці?

Та це ще нічого! А от якщо до КЗпП внесуть зміни, доповнивши його ст. 259-1, то одержимо ми з вами, як мінімум, ще один загін спецпризначення, тільки з питань оплати праці. Начитавшись положень Податкового кодексу щодо повноважень податкових органів, держінспекція з питань праці, напевно захлинаючись слиною від нетерпіння, вирішила, що тепер вона має право: доступу в будинки, приміщення, в яких перебувають фізичні особи, щодо яких є достатньо підстав вважати, що вони виконують трудові обов'язки; без попередження в будь-який час доби відвідувати виробничі, службові, адміністративні приміщення; ставити власникам і працівникам запитання та отримувати пояснення, звіти, матеріали; вимагати надання документів, які засвідчують особу; проводити кіно-, фото- і звукову фіксацію як допоміжний засіб для встановлення фактичного допуску працівника до роботи. І це тільки частина повноважень.

Аби ці права не були порожнім звуком, одночасно вносяться зміни до Кодексу про адміністративні правопорушення і до Кримінального кодексу. Так, якщо працівник відмовиться давати пояснення, то отримає адміністративний штраф від 170 до 340 гривень. Це якщо один раз відмовився. А якщо поставили десять запитань, то, мабуть, треба помножити на десять?

У Кримінальному кодексі ще суворіше: якщо працівник фактично допущений до роботи без оформлення, то за це можна одержати штраф від 3400 до 8500 гривень або виправні роботи на термін до двох років.

Щоб було зрозуміліше, розглянемо такий приклад. Приходить новий співробітник на роботу у свій перший день, йому кажуть: «Оце твоє робоче місце, кадровик за годину приїде (у неї дитина захворіла) і тебе оформлять». Через півгодини в приміщення «замітається» (тому що без попередження і пояснення) інспектор з питань праці і встановлює факт допуску до роботи без оформлення. Усе, склад злочину в наявності — директор одержує штраф або виправні роботи.

Надумана ситуація? Тоді розглянемо іншу. У багатьох багатоповерхівках у під'їзді сидить вахтер. На яких підставах? Як правило, за усною домовленістю з мешканцями, які йому щомісяця з кожної квартири сплачують гроші. Отож, шановні мешканці будинку №7, усі ці дії після внесення змін до Кримінального кодексу будуть злочином, за який можна одержати штраф або виправні роботи.

В умовах кризи дуже навіть непогано виходить: заплатив під'їзд №2 будинку №7 вахтеру — і всім складом відбуває на два роки на виправні роботи. Дивись, і економіку піднімемо (олігархічну, звісно).

Ще приклад — нянька в домі. На якій підставі? Що, страшно стало? Адже ви, шановна мамо одnorічної дитини, мали укласти письмовий договір із нянькою і зареєструвати його в державній службі зайнятості. Тож чекайте в гості інспектора з питань праці, а «добрі» сусіди йому підкажуть номер вашої квартири.

Однак не лише вносять зміни і доповнюють — ще й окремий закон збираються ухвалити про відповідальність у сфері праці. Штрафи там іще суворіші. Приміром, за неоформлення працівника до підприємств і підприємців будуть застосовувати штраф у розмірі 34 тис. грн. за кожного працівника.

Однією з ключових змін у законодавство про працю стане введення такого поняття, як [гарантована заробітна плата](#). Вводиться воно виключно для приватного бізнесу. У бюджетній сфері і надалі використовуватимуть [мінімальну заробітну плату](#).

Навіщо запроваджувати такий поділ? Можна припустити — щоб для бізнесу постійно піднімати розмір гарантованої заробітної плати, що дасть змогу збільшити оподатковувану базу, але залишаючи бюджетників із копійчаною зарплатою. Це у нас називається «рівність форм власності».

У пояснювальних записках до законопроектів стверджується, що в них відсутні правила і процедури, які можуть становити ризик здійснення корупційних правопорушень, тому суспільної антикорупційної експертизи не проводили. Невже і справді відсутній корупційний ризик? Чомусь так і бачиться план для перевіряльників із принесення в «общак» за «закривання очей» на виявлені факти фактичного допуску.

Заходять, наприклад, у кіоск два кремезні парубки і починають переставляти ящики. Продавщиця їм: «Що ви робите?» Аж тут заходить інспектор з праці: «Ага, вантажників узяли на роботу». «Яких вантажників?» — дивується продавщиця. А вантажники, тобто кремезні хлопці, кивають, мовляв, ага, взяли. Один дзвіночок власнику — і, дивись, грошики з'являться.

Та ні, це маячня якась, бути такого не може. Яка корупція? Інспектори з праці — люди сумлінні, чесні. Ви щось, авторе, зафантазувалися.

Ну а якщо серйозно... Щоб переконатися в бездарності такої боротьби з виплатою зарплати в конвертах, слід спростувати кілька міфів.

Міф перший — зарплата в конверті вигідна власнику та обмежує права працівників. Саме ця ідея проходить червоною ниткою в пояснювальних записках до законопроектів. Чи правда це?

Для наочності розглянемо ситуацію з початком бізнесу, вирвану з контексту причинно-наслідкових зв'язків. Як правило, бізнес починається з розрахунку витрат, які необхідно понести для одержання доходу, і прибутку (показник того, чи варто взагалі займатися цим бізнесом). Припустимо, підприємець порахував, що він може дозволити собі двох працівників і на кожного з них зможе витратити 150 грн. на день. Якщо, виходячи з цієї суми, розрахувати зарплату працівникам, то вона становитиме 95 грн. (за умови, що єдиний соціальний внесок становитиме 37%). Таким чином, працівнику платитимуть приблизно 95 грн. на день, з яких 14 грн. (15%) працівник заплатить до бюджету як податок на доходи фізичних осіб і 3,4 грн. (3,6%) — свою частку єдиного соціального внеску.

З витрачених власником на оплату праці працівникам 150 грн. на день працівник одержить на руки 78 гривень (або приблизно 52%). Роботодавцю байдуже — заплатити ці гроші до бюджету чи виплатити їх працівнику. А от для працівника дуже навіть не все одно, яку суму він одержить. Крім того, працівник ще 20% від отриманих на руки грошей віддасть у вигляді ПДВ при купівлі товарів (послуг), X% — у вигляді адміністративного податку (мається на увазі націнка, закладена продавцем у товар, у зв'язку з необхідністю платити всілякі хабарі), ще X% — всіляких акцизів. У результаті у вигляді податків працівник віддасть не менш як 60% витрачених на нього власником коштів.

Безумовно, наведений розрахунок є дуже приблизним, але суть проблеми він усе-таки показує.

Що одержує працівник замість сплачених податків? Влада часто порівнює податкові ставки у нас і, наприклад, у Швеції. Чи високі у Швеції податки? Так, високі. Але які послуги у Швеції одержує від держави людина, котра сплатила такі податки? Як в Україні? Можна не продовжувати. Але влада, сказавши «А», уперто не каже «Б».

Міф другий — в Україні громадян можна змусити платити податки. Посилення адміністрування податків, а тепер і оплати праці пояснюється такою метою, як збільшення надходжень коштів до бюджету і відрахувань до Пенсійного фонду. Наскільки треба залякати громадянина, щоб він став сплачувати податки?

Для порівняння пригадаймо правила дорожнього руху. Чи порушують їх водії? Безумовно, порушують. Як часто? Можна звернутися до статистики, але якщо з неї виключити штучно створені ДАІ порушення (у тому числі коли спеціально ставлять/знімають знаки, щоб виконати план), то загальна кількість порушень буде в рази меншою.

Чи є відповідальність за порушення ПДР? Є і невеличка, але це від порушення не зупиняє. Проте тут є один нюанс: більшість порушень ПДР скоюють там, де немає небезпеки для життя (банальне перевищення швидкості, розворот у недозволеному місці). Чи призводять ці порушення до жертв? Так, іноді призводять, але той, хто порушував ПДР, вочевидь очікував, що цього не станеться. Ніхто ж не буде спеціально вискакувати на зустрічну смугу під колеса самоскида.

Іншими словами, правил дотримуються насамперед усвідомлено, через розуміння небезпеки для життя, а вже потім — через штрафи. Якщо застосувати відсоток тіньової виплати зарплати (40—50%) до правил дорожнього руху, то практично всі водії були б уже трупами.

Що робить влада, аби громадянин усвідомив необхідність платити податки? Наприклад, чи створено прозору систему витрачання бюджетних коштів; чи проводяться відкриті тендери з вільним допуском будь-якого учасника; чи одержить громадянин, який сплатив податки, державні послуги належної якості (медичні, освітні)? Список можна продовжувати нескінченно.

Озираючись навколо, важко знайти причину, з якої варто було б у цій країні сплачувати податки. А якщо її і знайдеш, то системний бюджетний дерибан просто затопче цю причину. Візьмімо ту ж таки підготовку до Євро-2012. Інформація про чергове збільшення витрачання бюджетних коштів на будівництво об'єктів для чемпіонату надходить з регулярністю зведень із фронту, а підноситься як чергова перемога. Приблизно 146,87 млрд. грн. в основному бюджетних коштів і, як правило, за процедурами з одним учасником. Я сам — уболівальник футболу і від початку радів проведенню Євро-2012 в Україні. Але тепер при згадці про чемпіонат у мене стискаються кулаки: кращої причини не платити їм для цього дерибану податки важко собі уявити.

Але ж відрахування від вищих зарплат дозволять нам наповнити Пенсійний фонд, кажуть автори законопроектів. Працевдатне населення платить до Пенсійного фонду, в якому немає накопичувальної системи. Усі сьогоднішні надходження йдуть на виплату поточних пенсій. Працевдатного населення стає дедалі менше. Хто завтра платитиме сьогоднішнім платникам ці пенсії? Працююче населення це дуже навіть розуміє, тому альтернативи конверту не бачить. Що зробила влада, щоб виникло бажання платити до Пенсійного фонду?

Міф третій — зарплату по-білому змусять платити всіх. Наданих вищезгаданим органам повноважень цілком вистачить, щоб навіть підприємства олігархів почали платити не в конвертах.

У це мало хто вірить. Вибірковість підходу (цього — можна і треба, а цього — ніззя) давно вже стала неписаним правилом існування адміністративного апарату в Україні. Та не про це мова. Справа в тому, що це призведе до нерівних конкурентних умов. Якщо підприємець запропонує працівнику на руки «чистими» 78 гривень, витративши 150, а інший — 150 гривень, але в конверті, то працівник, швидше за все, вибере того, хто платить більше і зараз. Що залишається першому підприємцю? Або все робити самостійно, не створюючи робочих місць, або перейти до конверта.

Міф четвертий — здійснені реформи поліпшать соціальний стан працівників. Що зробить підприємець, якого притиснули штрафами і кримінальною відповідальністю до стінки? Відповідь на поверхні. Бізнес існує, поки він вигідний. А якщо ні, то його просто закриють або скоротять обсяги до сімейного підряду. Стаття 63 Конституції України дає можливість не давати показань і пояснень відносно себе особисто і своїх родичів, тобто інспектора з праці можна буде послати куди подалі.

Отож, повертаючись до найманого працівника, — у нього будуть справді ідеальні умови праці. Оскільки не можна порушити права працівника, в якого немає роботи.

Зрозуміти, що тінізація економіки — це насамперед реакція суспільства на бездарну економічну політику, влада не хоче, тому що визнання цього означає необхідність проведення реальних реформ. Передусім припинення дерибану держбюджету. Кричати з цього приводу ще можна багато, та толку мало, бо це не змінить головного — політичної імпотенції середнього класу (або людей, які претендують називатися середнім класом).

Мешканці під'їзду №2 будинку №7 не можуть зібратися, щоб обговорити і розв'язати банальні побутові проблеми під'їзду, годі й казати про участь у місцевому самоврядуванні та політичному житті суспільства. Суспільство спить, а в такому стані нізвідки з'явитися тим, хто зможе здійснити реальні реформи.

Та ви не засмучуйтеся, мешканці будинку №7, невдовзі вас усіх накриють — у зв'язку з виплатою зарплати вахтеру в конверті. І тоді на громадських роботах у вас буде час зібратися і поговорити.

А що вони? Податковий кодекс красномовно продемонстрував, що реформи в них виходять не краще, ніж у «совка» — побудова соціалізму. Вони — діти совка, які мріють про феодальний лад з довічним депутатством і спадковим президентством. До цього вже час звикнути і розслабитися. Та чогось не виходить, так і пересмикує від чергової реформи. Як вони там говорили? «Може, їй краще відпочивати, якщо вона так працює?» Не ставлячи під сумнів правильність фрази, і вам того ж, товариші, бажаю...

ZN.UA

Адреса матеріалу: <http://www.dt.ua/articles/79202>